

Daniel Prokop (2020): *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*

2. vydání. Brno: Host. 256 s.
ISBN 978-80-7577-991-5.

This paper is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Acta Fakulty filozofické
Západočeské univerzity v Plzni /
West Bohemian Review of
Social Sciences & Humanities
2020, Vol. 12 (2), 64–66
DOI: <https://doi.org/10.24132/actaff.2020.12.2.5>
<https://actaff.zcu.cz/>
ISSN 2336-6346

Často můžeme zaznamenat debaty o užitečnosti sociálních věd, sociologie nevyjímaje. Prvním terčem jakékoliv společenské kritiky vysokých škol jsou tzv. „zbytečné obory“, které v sobě zahrnují takřka cokoli, co se dá vystudovat na filozofických, sociálně vědních nebo humanitních fakultách. Ale proč tomu tak je? Možná i proto, že odborníci v těchto oborech odmítají vstoupit do veřejné debaty, nebo nejsou schopni do ní vstoupit, aby jejich vystoupení mělo patřičnou relevanci. Zejména angažovaná sociologie ve smyslu Pierra Bourdieho nemá u nás vybudovanou přílišnou tradici. Nebo spíše neměla, či byla v negativním slova smyslu budována lidmi jako Petr Hampl, kteří se z pozice sociologů snaží vyvolat paniku ve společnosti. Tedy bylo tomu tak, dokud se stojaté vody nepokusil rozčistnout Daniel Prokop se svou knihou *Slepé skvrny*.

Nemá cenu zastírat jednu podstatnou věc. Prokopova kniha je jednou z nejdůležitějších knih, které kdy české sociální vědy daly světu. V určitém ohledu možná i tou nejdůležitější, protože může znamenat poměrně podstatný průlom. Není totiž klasickou akademickou knihou, která na běžného čtenáře působí, jako by byla psána svahilštinou. Je čtivá, poctivě napsaná a mluví normálním jazykem, který pochopí kdokoli, kdo projeví zájem nahlédnout pod pokličku současných problémů. Rozhodně není povrchní a jednoduchá, nutí přemýšlet a polemizovat, ale i tím pomáhá. Protože

otevřít sociologii širší veřejnosti. Daniel Prokop totiž není klasickým akademikem se striktně akademickou mluvou. Jinak by neměl šanci oslovit čtenáře a své výsledky by opět nechal uzavřené pod pokličkou pro skupinku vyvolených. A to by byla velká škoda. Nicméně je to logické s ohledem na původ textu, protože základ knihy vznikl jako komentář pro deník Právo. Tím byla odzkoušena přístupnost autorova vyjadřování veřejnosti a bylo možné pustit knihu do světa.

Autor otvírá řadu důležitých témat. Jím pokládané otázky jsou znepokojivé, odpovědi často ještě více, ale působí seriózně. Daniel Prokop nešíří paniku, argumentuje věcně a racionálně. Navíc je vybaven jazykovými schopnostmi, které netrpí nadužíváním frází a zbytečných floskulí. Jeho sdělení je jasné a nepotřebuje vycpávat vatou. Je to ono slavné wittgensteinovské tvrzení, že co se dá říci, to se dá říci jasně. Daniel Prokop jej naplňuje měrou vrchovatou.

Při čtení dojdeme k bezespornému faktu, že první tři kapitoly jsou autorovou parketou. Důležitá témata jsou otevřena a argumentována s neuvěřitelnou lehkostí. Navíc autor nechce kázat žádné velké a obecné pravdy. Ukazuje roviny problému z více stran. Boří jednoduchá dichotomická vnímání světa, což je nádherně vidět na otázce školních obědů pro děti ze sociálně slabých rodin. V pravolevém vnímání by leckdo řekl, že poskytnout jim obědy zdarma

je levicová aktivita. Kniha jasně ukazuje, že to je zjednodušující vnímání a otázku poskytování obědů zdarma můžeme nahlížet i z druhé strany. Oběd zdarma zabrání sociálnímu vyloučení a je větší šance, že se dítě v budoucnu zařadí do pracovního procesu a bude platit daně, než kdyby bylo ostrakizováno na základě sociálního statusu.

Otázky chudoby jsou ostatně velmi palčivým tématem. Proč je chudý Němec na obdobné životní úrovni jako středněpříjmový Čech? Přitom hranice chudoby je u nás stanovena u jednotlivce na zhruba jedenáct tisíc korun, což je nižší částka než medián starobního důchodu. Čistý příjem z minimální mzdy je také vyšší. Stát se tedy chudým je prakticky nadlidský úkol, a přesto je u nás obrovský počet obyvatel ohrožených chudobou? Tady je cítit jasná nesrovnalost. Jeden člověk s příjmem z minimální mzdy tedy není chudý, ale lze vést důstojný život, pokud z takového příjmu zaplatí nájem? Představa, že člověk z tohoto příjmu povede plnohodnotný život a ještě si bude v ideálním případě spořit na důchod, je velmi naivní. Dva dospělí se dvěma dětmi mají tuto hranici na hodnotě 23 tisíc. To není nikterak ohromující částka, ale determinuje mnoho věcí, na které Prokop upozorňuje. Česká republika je zemí, kde míra vzdělanostní reprodukce dosahuje jedné z nejvyšších hodnot. A zároveň díky podfinancovanému školství jsou znatelné rozdíly mezi dětmi na gymnáziích a běžných základních školách. To sebou nese vyšší finanční nároky, a mohou tak být omezeny možnosti dětí z nízkopříjmových rodin, které ale podle stanovené hranice nejsou v pásmu chudoby. A přitom školní prostředí velmi výrazně ovlivňuje životní dráhy. Nejedná se však pouze o základní či střední školy. Kniha poměrně zřetelně ukazuje, jak zásadní vliv na úspěch v životě má předškolní vzdělávání. To je sice v České republice po dobu jednoho roku povinné, ale klíčová je hranice dvou let. Ovšem klíčem k omezování docházky v rámci předškolního vzdělání jsou právě socioekonomické problémy, kdy si rodiny nemohou dovolit platit školku a stravné. Už tady se tedy zadělává na problémy, které tíží celou společnost... Samotným paradoxem je

ale i fakt, že lidé s exekucemi nejsou vnímáni v pásmu příjmové chudoby, protože se řeší mzda před srážkami. Takže pokud má rodina exekuce, nemusí zdaleka spadat do pásma chudoby, ačkoliv v něm reálně je, což se nutně projeví na možnostech vzdělání dětí.

Vzdělanost je přitom motivem, který se vine celou knihou. A potýká se v České republice s řadou potíží. Dramatická podfinancovanost, nedostatek kvalifikovaných pedagogů související s nízkou prestiží učitelského povolání. Jenže nekvalitní pedagogové zpravidla nemohou vychovat kvalitní žáky, respektive smysluplně rozvíjet jejich talent. Je to vidět i na převažujících formách výuky (nejčastější frontální výklad) atd. Vzdělání ovlivňuje kvalitu života, sociální a kulturní kapitál a řadu dalších faktorů lidského života. V analýzách chudoby a vzdělanosti je text mimořádně silný. Autor si plně uvědomuje smysl vzdělání a jeho význam v prevenci sociálně patologických jevů.

Text trochu ztrácí dech, i když je to lehce nadnesené, v okamžiku, kdy otevírá témata populismu a proměn politiky. Bylo by spíše férové říct, že text je pořád dobrý a plní svůj účel, ale nejedná se o primární doménu autora, což odhaluje drobné limity v politologických teoriích a souvisejících záležitostech. Rozhodně tyto kapitoly nejsou špatné, ale brilance úvodních kapitol zde trochu mizí. Nicméně určitě ne tak, aby to byl nějaký problém pro čtenáře.

Slepé skvrny nejsou bezchybné a dokonalé, to v žádném případě. Jedná se však o nutný důsledek zaměření publikace, které s sebou nese nutný požadavek na redukci a zjednodušení některých tvrzení a argumentů. Akademičtí matoři a specialisté na daná témata toto jistě poznají. Avšak pro ně kniha určena není. Kdyby byla, tak nebude přístupná dalším skupinám. A je zde zcela jasné, co bylo autorovým záměrem. Proto lze určitě přimhouřit oko před těmito kroky. Akademici jistě prominou a najdou si relevantní data v plné šíři jinde než v předkládané knize.

Prokopova kniha nabízí dvojí perspektivu čtení, která je důležitá. Pokud ji chceme číst jako bilanci a zhodnocení stavu české společnosti po třiceti letech od pádu reálného socia-

lismu, tak se jedná o velmi nelichotivé a smutné čtení, jež by se dalo chápat jako obžaloba selhání politiky i celé společnosti. Pokud budeme číst knihu jako optimisté, tak nabízí návod a cestu, jak zlepšit situaci.

Docenění akademické hodnoty *Slepých skvrn* je značně problematické a velmi individuální. Nejedná se o rigorózní vědeckou publikaci. V tom je ale paradoxně její největší výhoda, protože pokud chtějí mít sociální vědy skutečný dosah a vliv, je takováto kniha tím nejlepším nástrojem. S trochou nadsázky by se text měl stát povinnou četbou pro studenty, kteří chtějí získat vhled do problematiky. Akademikům může ukázat cestu, jak prezentovat své výsledky širší veřejnost. Politikům může ukázat řadu pro-

blémů, které se dají rozumně řešit bez katastrofických vizí. A v neposlední řadě občanům nabízí cestu, která přemýšlet nad problémy, jež nás tíží, ale mají i jiná východiska než volbu populistických a radikálních stran. Komu tedy publikaci doporučit? Vlastně všem. A to je něco, co se u odborných publikací často nevidí. Za to patří Danielu Prokopovi velké uznání a díky, protože udělal velkou službu celé společnosti a předložil text, který je v každém ohledu inspirativní.

Petr Bláha

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
v Ústí nad Labem
petr.blahaml@ujep.cz